

Posudek oponenta na disertační práci PhDr. Anny Batistové
Kulturní publicistika v londýnských exilových periodikách
za druhé světové války

(FSV IKSŽ UK, Praha 2024, 185 stran,
vedoucí práce PhDr. Jana Čeňková, Ph.D.)

Autorka se ve své disertační práci zabývá, jak z názvu patrně, exilovou kulturní publicistikou, specifickou problematikou provázející dramatické české a československé dějiny značné části 20. století. Obsahový záběr tohoto díla je rozsáhlý, výsledek však poznamenávají vážné problémy, a to zejména v teoreticko-metodologickém kontextu.

Badatelčíným dominantním tématem je kulturní publicistika, ale čtenář se nedozví, co tím myslí. Nijak si totiž kulturní publicistiku nedefinuje a nevztahuje ji k žádnému teoretickému konceptu, který by čtenáři umožnil pochopit, jak vnímá tento pojem. Otevřeně přiznávám, že nejsem odborník na kulturní publicistiku, ale kratičkým pátráním jsem našel literaturu, která by snad pomohla zarámovat tento pojem teoreticky. Připravil jsem aspoň minimální výčet prací teoretického charakteru v angličtině i němčině, které s pojmem (cultural journalism, Kulturjournalismus) pracují a snad by se daly využít i v této práci.¹ Všechno jsou to texty relativně aktuální, a tak se mi nechce věřit, že by se z nich nic nedalo použít. Disertační práce se totiž spokojuje jenom se žánrovým vymezením pojmu na str. 22, a to mi připadá málo.

Výsledkem je, že posuzovaná disertační práce neobsahuje vůbec žádnou teoretickou kapitolu, což vyvolává rozpaky. Je otázkou, zda je něco takového u disertační práce vůbec ještě únosné. Každopádně se tak toto dílo řadí mezi tu produkci české (literární) historiografie, která je z hlediska motivace vůči teoretickému ukotvení svého obsahu netečná a z hlediska výkonu minimalistická až nemohoucí.

Absence teoretických východisek předloženého textu komplikuje nakonec práci hlavně samotné tvůrkyni disertační práce, protože z teoretického zakotvení by měla vycházet definice výzkumného problému a z něho pak volba výzkumných strategií, kvantitativních, kvalitativních nebo smíšených. V této disertační práci je však tento sled postaven minimálně nestandardně, místo teorie funguje kapitola přibližující autorčinu motivaci k vytvoření textu, kterou bych viděl spíše jako součást úvodního slova, v němž je ještě určitý prostor pro vysvětlení motivace autora/autorky, i s přihlédnutím k emocionální stránce věci.

Jestliže teorie chybí, metodologická kapitola má zčásti podobu pouhé fasády, krom toho je struktura utváření této kapitoly nelogická. Nejprve se totiž autorka věnuje konstrukci výzkumného (analyzovaného) vzorku, ten by však měl být výsledkem definice výzkumného problému, popsání cílů práce, případně i položených výzkumných otázek, a v posledku volby použitých metod.

Co se metodologické roviny týče, je zjevné, že v ní autorka disertační práce nemá zcela jasno, běžně totiž mluví o „kvantitativní analýze“ a „kvalitativní analýze“, avšak ve společenských vědách existují kvantitativní a kvalitativní výzkumné strategie a o těch výzkumník rozhoduje na základě cílů svého výzkumu (kolik versus jak). Kvalitativní analýza,

¹ RIEGERT, Kristina – ROOSVALL, Anna – WIDHOLM, Andreas: Cultural journalism. In: *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. 2018;

KRISTENSEN, Nete Nørgaard: Cultural journalism – Journalism about culture. In: *Sociology Compass*, 2019, 13.6: e12701;

NAGY, Ursula: *Moderner Kulturjournalismus*. Herbert von Halem Verlag, 2013.

LÜDDEMANN, Stefan: *Kulturjournalismus: Medien, Themen, Praktiken*. Springer-Verlag, 2014.

STEGERT, Gernot. *Feuilleton für alle: Strategien im Kulturjournalismus der Presse*. Walter de Gruyter, 2011.

pokud vím, existuje v chemii, v případě „kvantitativní analýzy“ má autorka patrně na mysli kvantitativní obsahovou analýzu (srov str. 12, 13).

O užití kvantitativních metod hovoří na str. 13: „*Dříve, než jsem přistoupila k hlubší kvalitativní analýze textů, jsem jako první krok svého výzkumu využila metodu kvantitativní analýzy, která se ukázala být účelná pro základní přehled všech autorů, kteří v londýnských exilových kulturních periodikách publikovali. Nejprve jsem identifikovala všechny autory vybraných příspěvků, spočítala je a následně kategorizovala.*“ (str. 13) Pouhé spočítání autorů ovšem sotva může být jakoukoliv metodou, a pokud jde o kategorizaci, která již nemá co dělat s otázkou kolik, ale jak, tu se zase nezmiňuje, jak ji bude provádět. Jestli je „kvantitativní příspěvek“ v metodologickém kontextu takový, pak by stálo za to vysvětlit, v čem v tomto textu reálně spočívá triangulace výzkumných metod, k nimž se autorka disertační práce hlásí.

Až za „metodologickou kapitolou“ následuje kapitola věnující se shrnutí dosavadního stavu poznání v oblasti exilové kulturní publicistiky. Pohříchu jde spíše o výčet děl než o vysvětlení odlišných koncepcí a přístupů, obsahově pak hlavně o historické nebo literárně historické texty, jak jsem pochopil.

A teprve nyní se ve struktuře „úvodových kapitol“ objevuje pojednání o cílech a struktuře disertační práce – tedy hlavně o té struktuře. K cílům je tu konkrétně řečeno toto: „*Předně usiluji o co nejvýstižnější popis jednotlivých kulturních periodik, které ukazují jako svobodnou publikační platformu své doby, dále za pomoci kvalitativní analýzy přibližují zásadní kulturní (národní) témata, která texty exilových autorů v době války prostupovala a v neposlední řadě představují novinářské a literární osobnosti, které londýnské kulturní časopisy tvořily.*“ (str. 20)

Jedním z cílů disertační práce – a zároveň přímo primárním – je deskripce, a tu je třeba se zamyslet nad tím, zda je takový cíl vůbec postačující pro tento typ akademického díla. Na druhé straně, neprobádaný prostor je v kontextu českých dějin médií tak obrovský, že by bylo asi na škodu deskripci principiálně odmítat, zvláště má-li sloužit jako východisko dalšího bádání.

Autorka definuje objekt svého výzkumu jako „*svobodnou publikační platformu své doby*“, čímž míru její svobody správně relativizuje, ale představoval bych si, že se v historickém kontextu pokusí vysvětlit, jak fungovala jejich regulace a kontrola z čs. i britské strany. Zmiňuje se totiž o této problematice spíše mimoděk na str. 30-31, když popisuje snahu britského War Office utajit jakékoliv informace o cestách, jimiž se nově příchozí čeští, respektive slovenští emigranti dostávali do Británie. Každou publicistiku za války, i tu kulturní, vedle regulace a kontroly, či přímo cenzury, ovlivňuje také propaganda, tu však autorka disertační práce prakticky pomíjí. Ve výsledku si čtenář disertační práce nedovede představit regulační ani propagandistické meze, jichž se tištěná média musela ve válčící zemi držet, ať už byla taková omezení psaná nebo fungovala jako gentleman agreement.

Analyzovaná exilová periodika vycházející v Londýně jsou prezentována formou tří oddělených medailonů, což nutně vede k tomu, že se informace zčásti překrývají, např. jak se musela vozit tištěná média z protektorátu přes neutrální země do Británie (str. 72 a 88). Představoval bych si systematictější popis, který sumarizuje nejprve informace týkající se toho, co bylo pro všechny zkoumané časopisy příznačné, a posléze toho, v čem se lišily a v čem byly jejich podmínky jedinečné. Informace jsou ve výsledku podávány roztroušeně, čtenář si je musí uspořádat sám, a to pro něj není pohodlné. Uvítal bych proto pevněji danou strukturu podávaných informací, aby je také bylo možné snadněji komparovat.

Analytické jádro posuzované disertační práce se nachází na dosti skromném rozsahu něco více než dvacet pět stran (str. 84-110). Teprve tady se čtenář díla setkává s konstrukcí výzkumného vzorku místo toho, aby je autorka disertační práce prezentovala již v metodologické kapitole. Volba tohoto vzorku je ovšem poznamenána autorčiným subjektivním přístupem: „*Pro kvalitativní analýzu jsem pak vybírala hlavně myšlenkově nosné*

úvahy exilových kulturních novinářů.“ (str. 85) Jak ale poznáme, že jsou dostatečně „myšlenkově nosné“, a že tedy mohla být zahrnuta do výzkumu? Upozorňuji, že výzkumný vzorek by měl být konstruován tak, aby byla jasně dána kritéria, která vedla k jeho zformování... A jak potom rozumět další specifikaci: „Zvláštní pozornost jsem přitom věnovala příspěvkům týkajícím se literatury, které měly v časopisech nejvýraznější místo.“ (str. 85). Znamená to, že jiné příspěvky byly nějakou formou vyřazovány či jejich zastoupení „uměle“ oslabováno?

Odhlédněme však od mlhavě či přímo nedostatečně zformovaného výzkumného vzorku. Samotný výzkum má totiž dle mého názoru jen dílčí cenu, protože prezentovaná data jsou podána souhrnným způsobem za celý soubor tří analyzovaných kulturně publicistických titulů. Přitom již v úvodní prezentaci periodik podrobených výzkumu je jasně řečeno, že se liší minimálně ve svých cílech, ve vztahu k exilové umělecké produkci, v ideově-politickém zakotvení i v cílové skupině! Logické by tedy bylo očekávat, že čtenář dostane vedle souhrnných dat i data vztahující se ke každému zkoumanému časopisu zvlášť (klidně prezentovaným i v jediné tabulce, ale separovaně), která pak budou následně analyzována a interpretována, a samozřejmě i komparována ve vztahu k ostatním jednotkám výzkumu. Tabulka prezentovaná jako obr. č. 9 nabízí pouze souhrnná data za všechny tři časopisy, taková tabulka je tedy nefunkční pro interpretaci rozdílů mezi analyzovanými časopisy. Autorka disertační práce však s takovými závěry přichází – může k nim však dojít jenom tehdy, pokud bude zkoumat tři analyzované časopisy odděleně, což nedělá!²

Co se týče mikroanalýzy témat prezentovaných na stránkách *Obzoru*, *Kritického měsíčníku* a *Review*, není zcela jasné, zda jsou tato témata výsledkem samotného analytického procesu nebo zda si je předem autorka stanovila jako předpokládaná klíčová témata, jimž se bude následně věnovat.

Obecně jsou tabulky a grafy prezentované v této části díla vytvořeny velmi problematickým způsobem, některé jsou, myslím, až nepoužitelné. Nejprve obecně: každá tabulka, každý graf musí být utvořen tak, aby byl čtenářem interpretovatelný, musí tudíž obsahovat sadu informací, jež mu „čtení“ umožní!

Pojďme se nyní na jednotlivé tabulky a grafy podívat a ukázat si konkrétní problémy.

Tabulka prezentovaná jako obr. č. 9 (Zastoupení jednotlivých autorů na stránkách analyzovaných časopisů) a graf prezentovaný jako obr. č. 10 (Autoři textů na stránkách analyzovaných časopisů):

- čtenář nemá k dispozici vysvětlivky, a to mu ztěžuje nebo dokonce znemožňuje pochopit smysl používaných kategorií: na něco přijde sám (exil, protektorát), ale co takový výraz „klasičtí autoři“ – jaká kritéria takoví autoři musí splňovat (že jsou už mrtví? – budiž, ale pak to musí být definované).

Graf prezentovaný jako obr. č. 13 (Čeští protektorátní autoři na stránkách analyzovaných časopisů):

- jsou tu smíchány profese s ilegální činností v aktivní rezistenci, což je dost nestandardní (co když je někdo zároveň v odboji a zároveň je redaktorem legálně vycházejícího tisku nebo je třeba učitelem?);
- chybí definice kategorie „v ústraní“ (dotyčný je v penzi, vězení, blázinci, na pustém ostrově?).

Graf prezentovaný jako obr. č. 14 (Cizojazyční autoři na stránkách analyzovaných časopisů):

---

² „Z uvedené tabulky je na první pohled patrné, že příspěvky mladších levicově orientovaných autorů byly ve srovnání s autory časopisu *Obzor* v menšině. Bylo to jednak z toho důvodu, že řadu svých článků nesignovali nebo je podepisovali obecně jako ‚redakce‘. Hlavně se však tyto autoři ve svých časopisech *Kulturní zápisník* a *Review*, jak již bylo zmíněno výše, programově zaměřovali na přetiskování děl protektorátních autorů spíše než na svá vlastní díla.“ (str. 87)

- v případě literárních autorů, kde je klíčový jazyk, bych doporučoval spíše diferenciaci na základě jazyka, v němž literáti píší svá díla, a teprve dodatečně rozlišovat státní příslušnost, pokud je to nutné, jako v tomto případě třeba u literátů z Irska;
- Rusko neexistovalo: čtenář tedy přemýšlí, zda to byli ruští exiloví autoři hlásící se k předrevolučnímu či revolučnímu Rusku, nebo jde o RSFSR v SSSR (ale proč pak byli vynecháni autoři z jiných částí SSSR, hlavně pak z Běloruské nebo Ukrajinské SSR) nebo jde o nesprávné, hovorové označení celého SSSR?;
- Slovinsko: nemohu pracovat se zeměmi, které ještě neexistovaly, max. mohu uvést stát a upřesnit, že jde o etnického Slovince (opět, pokud chci pracovat s kategorií státní příslušnosti a nikoliv jazyka).³

Dílčí, případně i drobné obsahové nedostatky nebo diskutabilní závěry si pro stručnost už dovolím jmenovat jako výčet v odrážkách:

- V posuzovaném textu není vždy jasné, co se vztahuje k československému a co k českému kontextu. Dochází k vzájemnému překrývání, což někdy bezděky prozrazuje dodnes přezívající pojetí 1. ČSR jako českého národního státu.
- Str. 26: Ve výčtu exilových vlád chybí exilová zastoupení Lucemburska, pravda velmi malého státu, ale i Jugoslávie; řecká vláda, pokud vím, sídlila v Káhiře (otázka tedy zní: buď nemá autorka výčet správně nebo za to „může“ zdroj, tedy Conway s Gotovichem).
- Str. 27-31, kpt. 2.1: Složitý proces uznání čs. exilové vlády je tu opravdu hodně zjednodušen, s Brity to mělo čs. exilové státní zřízení opravdu těžké.
- Str. 40: Není tvrzení, že kulturní publicistika „byla na území protektorátu Čechy a Morava téměř úplně znemožněna“ příliš jednoznačný, vždyť třeba *Kritický měsíčník* Václava Černého vycházel až do r. 1942? Koneckonců, na str. 72 oceňuje kulturu pěstovanou v protektorátu i sama autorka disertační práce: „Ačkoliv byla tištěná média v protektorátu Čechy a Morava pod přísným (předběžným, průběžným i následným) dozorem cenzury, kultura byla posledním více méně svobodným útočištěm čtenářů.“
- U medailonů mi často chybí, že se nedozvím další, poválečné osudy komentovaných osobností (viz např. Zink, Gottlieb, Goldstücker a další a další).
- Str. 80: nikoliv Miroslav Rotte, ale Rutte (asi překlep).
- Str. 89: Je pravda, že „nacistický seznam škodlivé a nežádoucí literatury v protektorátu Čechy a Morava z roku 1940 zakazoval všechny české knihy napsané po roce 1918“? Chybí tu totiž odkaz. Bylo by možné jej najít?⁴
- Str. 89: Raději bych nemluvil o období „konce 19. a počátku 20. století“ jako o československých dějinách.
- Str. 109: Pojem „východní literatura“, do níž jsou řazena díla „ruských, slovenských, slovinských a polských autorů“ mi nepřijde vhodný, ale podotýkám, nejsem literární vědec, možná je to zavedený termín.

Myslím, že po obsahové stránce je nejcennější předložená disertační práce v té části, kde se věnuje vybraným osobnostem exilového literárního života a kde také nabízí nové poznatky z domácích i britských archivů. Žel, právě v této části se již mé znalosti pohybují na tenčím ledě, nejsem totiž literárním historikem.

³ Zcela mimochodem: překvapuje mne vysoký počet Slovinců, ale ani jediný srbský autor, když mezi ČSR a Jugoslávií byla za první republiky tak silná spojenecká politická vazba a silná kulturní vzájemnost. Chtělo by to interpretovat.

⁴ Celá příslušná pasáž zní takto: „Nacistický seznam škodlivé a nežádoucí literatury v protektorátu Čechy a Morava z roku 1940 zakazoval všechny české knihy napsané po roce 1918. Exiloví novináři proto přirozeně bojovali proti nacistickým snahám vymýtit veškeré texty spojené s ideou československého státu.“ (str. 89)

Stylistická úroveň disertační práce je na solidní výši, text je kultivovaný a čtenářsky příjemný. Z mého subjektivního pohledu působí rušivě pouze časté závorky se vsunutým textem.

Závěrečné hodnocení posuzované disertační práce nemůže mj. opomenout absenci teoretického zakotvení díla, vážné, až fatální problémy v metodologickém kontextu, voluntaristickou práci s tabulkami a grafy a z toho vyplývající „křehkost“ zjištěných skutečností i jejich interpretace, místy nelogickou strukturací práce či opomíjení regulačních mezí a potenciální propagandistické funkce zkoumaných kulturních časopisů. Především proto považuji disertační práci za hraniční z hlediska její obhajitelnosti. Nechci však dílo označit jednoznačně jako nevyhovující, protože jeho přínos v literárně historickém kontextu nejsem plně schopen ocenit.

Posuzovanou disertační práci tedy hodnotím **v rozmezí známek vyhovující a nevyhovující.**

Brno, 8. duben 2024

PhDr. Pavel Večeřa, Ph.D.